

De muzikale geschiedenis van de Festspiele aflevering 6

Bayreuth onder Siegfried Wagner (I) 1908-1914

door Johan Maarsingh

Cosima Wagner doet afstand van den troon.

‘Cosima Wagner, de ongekroonde koningin van Bayreuth, gelijk zij zoo dikwijls genoemd werd, zal wegens gezondheidsredenen niet langer de leiding der ‘Festspiele’ te Bayreuth kunnen voeren. Siegfried Wagner zal deze zware taak in ’t vervolg deelen met Luise Reusz-Belce [sic], de bekende kamerzangeres uit Dresden. ’t Zal Frau Luise zeer moeilijk vallen Frau Cosima in mannelijke energie te evenaren.’ Bron: De telegraaf 3 juli 1907. Twee dagen later bericht het Algemeen Handelsblad : ‘Het gerucht, als zou mevrouw Cosima Wagner van het bestuur der ‘Festspiele’ afstand hebben gedaan ten behoeve van haren zoon Siegfried en Luise Reuss-Belce (de bekende Wagner-zangeres) als medewerkster, wordt van Bayreuth uit tegengesproken.’

Siegfried en Cosima

Bottenheim

In 1906 waren er nog Festspiele in Bayreuth geweest, in 1907 moesten de Wagnerlefhouders het jaar zonder Festspiele zien door te komen. In 1908 en 1909 begint er voor Bayreuth een nieuw tijdperk. Wellicht was dat de reden voor het Algemeen Handelsblad een serie van drie artikelen af te drukken waarin S. Bottenheim, vanuit Bayreuth uitgebreid en met kennis van zaken, verslag doet van zijn bevindingen. In de eerste aflevering, gedateerd 31 juli 1908 en gepubliceerd op 3 augustus, geeft Bottenheim een historisch overzicht van het Wagnerfestival met een verslag van de gebeurtenissen in het Festspielhaus tot dan toe. In 1908 waren er vijf voorstellingen van een geheel nieuwe productie van *Lohengrin*; de complete *Ring* werd twee maal opgevoerd en dan waren er nog zeven voorstellingen van *Parsifal* te beleven. Bottenheim gaat in de andere artikelen uitgebreid in op de voorstellingen van *Lohengrin* en *Parsifal*.

Bottenheim bevestigt de opvolging van Cosima door Siegfried Wagner en Luise Reuss-Belce en schrijft dat de meningen over de prestaties verricht door Siegfried wisselend zijn: ‘door een aantal mensen hemelhoog verheven zelfs, als ’t ware, verafgood, zijn er anderen, die aangaande zijn optreden nog eenigszins sceptisch gestemd zijn. Hoogst betreuwenswaardig, zoo niet bedenkelijk, lijkt het mij dat van de ouderen slechts zeer weinigen tot de medewerkenden behooren. Hans Richter heeft, der traditie getrouw, den eersten cyclus van den Ring de vorige week gedirigeerd.’

Bottenheim betreurt het dat voor de muzikale leiding van *Lohengrin* niet opnieuw een beroep is gedaan op Felix Mottl, de General Musik Direktor in München. Hij had in 1894 ook de leiding van de allereerste reeks *Lohengrin*-voorstellingen in het Festspielhaus. Wellicht is er [in 1908] ‘eene verkoeling’ tussen hem en Siegfried Wagner.

Debutanten

Onder de zangers bevinden zich Bayreuth-debutanten zoals Walter Soomer (1878-1955), die Wotan zingt. Deze zanger is verbonden aan de Opera van Leipzig, waaraan ook de Nederlandse tenor Jacques Urlus (1867-1935) sinds 1900 een vaste aanstelling heeft. Urlus zou pas in 1911 en 1912 in Bayreuth zijn opwachting maken. Soomer zong reeds in 1906 in Bayreuth. Na 1914 zou hij zich uitsluitend aan de muziek van Wagner wijden, na 1945 heeft hij zich ook beziggehouden met regie. Als Wotan is hij in meerder plaatopnamen te beluisteren. Een voorbeeld is hiervan is een fragment uit de derde akte van *Die Walküre*.

https://www.youtube.com/watch?v=95_b87vaYzI

De opname is gemaakt op 20 augustus 1913 in Berlijn. Het orkest staat onder leiding van Bruno Seidler-Winkler, de man die in 1904 eveneens betrokken was bij de opnamen in Hotel Anker (1904).

Lily Hafgren-Waag (1884-1965) studeerde op advies van Siegfried Wagner zang in Frankfurt am Main, later in Stuttgart en Milaan. Haar operadebuut maakte zij in 1908 in Bayreuth als Freia (*Das Rheingold*). Zij was eveneens de Elsa in datzelfde jaar en maakte diepe indruk. Ze heeft in 1921 een opname gemaakt van een fragment uit *Parsifal*, te vinden op een cd-set van Preiser 'Richard Wagner on Record'.

Urlus

Jacques Urlus schrijft uitvoerig over zijn contact met Siegfried Wagner. Die komt zelfs bij Urlus thuis, in Leipzig. Daar wordt de *Walküre* gerepeteerd. Omdat het huis heel groot is, wordt onder toezicht van Siegfried Wagner de hut van Hunding nagebouwd. De reden waarom Urlus maar twee seizoenen in Bayreuth werd geëngageerd is misschien wel de teleurstelling van Siegfried geweest over Urlus' antwoord op de vraag of de tenor wilde meewerken aan een concert onder Siegfried Wagners muzikale leiding. Het werd Urlus gevraagd tijdens een avond in Haus Wahnfried in 1911, waarbij de tenor ook enkele liederen had gezongen. Urlus bleek in die periode in Amerika te moeten zingen. Urlus schrijft in zijn boek *Mijn Loopbaan*: 'Ach wie dumm', antwoordde Siegfried kort en liet mij staan...'. Tijdens een andere avond in Bayreuth, misschien ook in Wahnfried werd Jacques Urlus door zijn collega Hermann Weil omschreven als: 'Ja, ja; der Jacques ist *unser* Caruso!'

Urlus heeft zeer veel platen gemaakt. Uit de Eerste akte van *Die Walküre* bestaan meerdere opnamen. Op het web is er een te vinden uit ongeveer 1912, afgespeeld op originele apparatuur.

<https://www.youtube.com/watch?v=sqqXLdHkdCA>

Urlus heeft in zijn late jaren maar weinig opnamen met de microfoon gemaakt. Er is een heel mooi klinkende opname uit 1927 van Lohengrins Gralserzählung.

<https://www.youtube.com/watch?v=CGlwI8AnvX8>

Zie ook: http://www.cantabile-subito.de/Tenors/Urlus_Jacques/urlus_jacques.html

Het Algemeen Handelsblad van 2 augustus 1912 meldt:

'Jacques Urlus heeft, naar men weet, in den *Ring des Nibelungen* de Siegmund-partij gezongen; men prijst in de dagbladberichten de klankschoonheid zijner stem en de intelligente opvatting zijner rol.

Jacques Urlus

Siegfried Wagner wordt meer als de regisseur dan als de dirigent der Ring-voorstellingen geroemd: elegant en fijn leidde hij het orkest, maar in de pathetische en tragische oogenblikken was hij zwak en waar 't op 'straffe Nogal kapitale tekortkomingen, zou men zeggen. Toch was Siegfried Wagner na de *Götterdämmerung*-opvoering gereed om op het tooneel te verschijnen en zich te laten toejuichen... Waar is de geest van Richard Wagner? Hermann Bahr [schrijver, criticus en echtgenoot van de zangeres Anna Bahr-Mildenburg] houdt vol dat hij er nog is, te Bayreuth.'

Dat kon zeker het geval zijn: de voorstellingen van *Die Meistersinger von Nürnberg* stonden voor het laatst onder leiding van Hans Richter. Tot zijn assistenten zou ene Hans Knappertsbusch hebben behoord. Zelf zou hij pas in 1951 een enkele voorstelling van *Die Meistersinger* dirigeren.

Onder het publiek bevond zich ook Wilhelm Furtwängler, die over de door Hans Richter gedirigeerde voorstelling zou

zeggen dat deze opera klonk als een volmaakt 'Konversationstück'. Furtwängler zou later eveneens *Die Meistersinger* in Bayreuth dirigeren, onder minder feestelijke omstandigheden...

Nalatenschap

De NRC van 28 mei 1914 meldt dat Siegfried Wagner en zijn moeder Cosima van plan zijn het Festspielhaus, de Villa Wahnfried met alle daar aanwezige kunstwerken, en het fonds van de Festspiele te vermaken aan het Duitse volk. Ze zijn hiertoe gekomen door de beschimpingen aan hun adres, in verband met het juridische proces tegen Siegfrieds zuster Isolde Beidler.

De Nieuwe Rotterdamsche Courant van 11 juni 1914 meldt een bericht over Siegfried Wagner, die een uitspraak heeft gedaan over de relatie tussen de Bayreuther Festspiele en het Duitse volk.

‘Bayreuth zal eerlang aan het Duitse volk behoren’, heeft Siegfried Wagner dezer dagen gezegd. De ‘Signale für die musikalische Welt’ begrijpt dit niet heel goed en zegt: ‘Hoe staat het met het ‘Duitse volk’, dat deze stichting in ontvangst zal moeten nemen! Wanneer men een wettige overdracht wil, moet er voor alles een ‘juristische Person’ aanwezig zijn, aan wien de zaak overgedragen kan worden. Ondanks zijn groote macht en beteekenis, heeft het Duitse volk echter niet het voordeel, een ‘juristische Person’ te zijn. Een stichting aan het volk vermaakt, is dus op de keper beschouwd, niets als een... omschrijving. Voordat we van Bayreuth niets verders en duidelijker gehoord hebben, kan men eigenlijk niet vatten, wat Siegfried bedoeld heeft. Is het zijn wensch dat heel de Bayreuther onderneming na zijn dood aan het Duitse volk overgaat, dan zou de meerderheid nog eens eerst zich bereid moeten verklaren om al die verplichtingen op zich te nemen, temeer wijl volgens Siegfried Wagner de feestvoorstellingen geregeld een tekort van 100,000 mark opleveren. Kortom, het is een gecompliceerde geschiedenis, waarbij slechts dit vaststaat: dat er heel wat strubbeling zal komen en dat verscheidene juristen een aardige duit verdienen zullen. Veel eenvoudiger zou de zaak zijn, wanneer de stichting te Bayreuth vermaakt werd aan een concert-persoonlijkheid, aan de stad Bayreuth of aan den Koning van Beieren. Om het ‘Duitse volk’ iets te schenken, is makkelijker gezegd dan gedaan.’

Festspiele 1914

In 1914 zou tijdens bijzonder korte Festspiele kunnen blijken of Wagners Geest nog aanwezig was op de Groene Heuvel. Volgens de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 23 april 1914 staan er tijdens de komende Bayreuther Festspiele vijf voorstellingen van *Der fliegende Holländer* op het programma; zeven maal de *Parsifal* en twee volledige opvoeringen van *Der Ring des Nibelungen*. De eerste voorstelling zal zijn op 20 juli en op 22 augustus zal de laatste voorstelling worden gegeven.

In 1915 zullen er ook Bayreuther Festspiele zijn. Op het programma, naast *Ring*, *Parsifal* en *Holländer* ook *Die Meistersinger von Nürnberg*. Zo meldt de NRC op 18 juli 1914.

Op 22 juli 1914 maakt de Amerikaanse bariton Clarence Whitehill (1871-1932) een opname van Amfortas' scène uit de derde akte van *Parsifal*. In Bayreuth zong hij in 1904 Wolfram von Eschenbach (*Tannhäuser*) en in 1909 in de *Ring*, de Gunther. Als Amfortas was hij er te beleven in 1908 en 1909. Deze opname is net voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog gemaakt.

<https://www.youtube.com/watch?v=IxloNx19ULk>

Clarence Whitehill

De Nieuwe Rotterdamsche Courant van 23 juli 1914 meldt dat de Bayreuther Festspiele zijn gestart met een nieuwe productie van *Der fliegende Holländer*. Siegfried Wagner is zowel de regisseur als ook de dirigent van de voorstelling. De titelrol is gezongen door bariton Bennet Challis uit Hamburg. Barbara Kemp is Senta. De eerste voorstelling van *Parsifal*, onder leiding van Karl Muck is uitverkocht. Dat geldt niet voor de andere geplande voorstelling van dit werk: sinds 1 januari 1914 mogen andere operahuizen opvoeringen van *Parsifal* geven. Het is dertig jaar geleden dat Wagner overleed en zo krijgt de familie Wagner ook geen royalty's meer uit opvoeringen van Wagners werk. Voor de Wagners en Bayreuth betekent dat een miljoenen verlies.

Het uitbreken van de oorlog op 28 juli 1914 noopt de leiding van de Festspiele het festival, na de tweede Parsifal-voorstelling, voortijdig te beëindigen.

Het zal tot 1924 duren vooraleer de Festspiele hervat kunnen worden. 🎵